

Självgod text om mänskligt medvetande

Antonio R Damasio. **Känslan av att leva. Kroppens och känslornas betydelse för medvetenheten.** 422 sidor. Översättning: Björn Nilsson. Stockholm: Natur och Kultur; 2002. ISBN 91-27-09191-0.

Recensent: Jan Fagius, docent, neurologiska kliniken, Neurocentrum, Akademiska sjukhuset, Uppsala.

II Den för sin aktuella roman »Den vidunderliga kärlekens historia« kritikerrosade författaren Carl-Johan Vallgren säger i en intervju i DN (8 juli 2002) att han »är lite för korkad för att läsa filosofi«. Måhända gäller det även undertecknad, som finner tröst i Vallgrens utsaga efter att med förväntan ha öppnat Antonio Damasio's »Känslan av att leva« och ett par veckor senare besviken ha slagit igen den efter att ha arbetat igenom den högviskösa texten.

Mänskligt medvetande

»Medvetandeordens betydelser är många« enligt Nationalencyklopedin. Damasio ger inte någon inledande definition av vad han avser med medvetande (mind) och medvetenhet (consciousness). Men det handlar om det mänskliga medvetandet i så måtto att vi är begåvade med en förmåga att »uppleva och veta att vi upplever och vet« samt jagmedvetandet (self). Fenomenet fascinerar och har fascinerat tänkare genom historiens gång – filosofer har genom introspektion försökt förklara det mänskliga medvetna subjektet. Moderna kognitionsforskare försöker i stället klargöra medvetandet genom att studera patienter med kognitiva funktionsstörningar samt utföra systematiska experiment med friska försökspersoner, kompletterat med vår tids avbildningsmöjligheter i form av funktionell MRT och PET. Damasio hör till denna kategori av forskare.

Olika medvetenhetsnivåer

Författarens huvudtes är att medveten-

heten/medvetandet intimt sammanhänger med våra känslor och upplevelser av känslor samt med information från kroppen – proprioception, interoception från inälvor men även fundamental homeostas (som han menar i sin tur befrämjas av medvetenheten). Han utvecklar sedan ett system med olika medvetandenivåer, som erinrar om andra skribenters tankegångar. Det omfattar kärnmedvetenhet (som endast innebär ett upplevande av sin kropp i förhållande till här och nu – även djuren antas ha detta) och utvidgad medvetenhet, som i sin tur har flera nivåer och medför upplevelse av identitet och jag. Det sistnämnda nivåbestämmer han i ett grundläggande »protojag« (som inte är medvetet!), ett kärnjag och det mänskligt fulländade självbiografiska jaget.

Förvirrar begreppen

Medvetenhetens relation till känslor och kroppsegen information grundar Damasio på en analys av funktionerna i formatio reticularis i hjärnstammen – som dels har med vakenhet och uppmärksamhet att göra, dels innehåller reglerstationer för kroppshomeostas i vid bemärkelse. Den anatomiska närheten mellan dessa cellgrupper måste innebära att vakenheten, medvetenheten och kroppsinformationen är intimt förknippade. Damasio är noga med att påpeka att medvetenhet är något mycket mera än vakenhet och uppmärksamhet men tenderar ändå i sina slingriga resonemang att förvirra begreppen. Det är lätt att finna motargument – även primitiva djur har hög grad av uppmärksamhet, exempelvis vid jakt, och homeostasen fungerar utmärkt redan på amöbastadiet. Den anatomiska närheten kan i stället uppfattas som en konsekvens av att relästationer i enkla hjärnor vackert fick dela på tillgängligt utrymme och att evolutionen har låtit dessa strukturer bibehålla sin relativa anatomi, då utvecklingen av neocortex gav utlopp för homo sapiens med jagupplevelse och medvetenhet. Damasio påstår givetvis inte att medvetenheten sitter i hjärnstammen – han är tvärtom noga med att påpeka att den inte låter sig infångas i en enskild del av hjärnan.

Intellektualiserande ordflöde

Han illustrerar med ett antal patientfall som Korsakovsyndrom, agnositillstånd, locked-in-syndrom, partiell komplex epilepsi, transitorisk global amnesi, Alzheimers sjukdom. Fallbeskrivningarna är onödigt ordrika men intressanta, dock övertygar de inte alltid om det som författaren vill visa med dem.

Lejonparten av texten har emellertid karaktär av filosofiskt teoribyggande och är

inte lätt att följa. Den präglas av intellektualiserande ordrikedom. Damasio tycks sätta en ära i att göra det relativt enkla ganska svårt och det ganska komplexa mycket komplext. Ett av otaliga exempel är där författaren vill säga: »I nästa steg aktiveras specialiserade områden i bland annat ventromediala prefrontalcortex ... « men väljer att säga »De signaler som följer på bearbetningen av bilden av objektet aktiverar alla de nervbanor som är beredda att reagera på just den kategori av utlösare som objektet tillhör. De nervbanor jag tänker på är bland annat ventromediala prefrontalcortex ... «

Vid enstaka tillfällen kan man ana översättningssvårigheter – men i huvudsak känner man stark sympati med den skicklige översättaren Björn Nilsson, som haft till uppgift att överföra detta ordflöde till svenska.

Oviss målgrupp

Vem vänder sig boken till? Uppläggningsen ger association till populärvetenskaplig ambition (och patientfallen, liksom formuleringar som »räde läsare«, är tydliga uttryck för den ambitionen), men facktermer som ventral, prefrontal, pedunkulo-pontinaområdet, substantia gelatinosa är legio utan förklaringar. Författarens drivkraft synes vara ett behov av en detaljerad, omständlig utläggning av sitt tankegods för en tänkt åhörare. Han glömmer att god pedagogik är att förenkla utan att förytliga.

Präglad av egocentricitet

Kanske är främsta drivkraften ett slags självändamål, att få teckna ned sin tankemöda och intellektualisera den för att visa musklerna för konkurrenterna, andra kognitionsforskare med delvis anorlunda idéer. Bokens starka egocentricitet antyder detta. Textens första och vanligaste ord är »jag« (inte i betydelsen »self« utan »I«). Uttryck som »Jag ska på de följande sidorna påstå ... «, »Innan jag går vidare måste jag säga några ord om hur jag ska gripa mig an det problem som nu definierats« är tröttningsvanliga. Självgodhet präglar också framställningens sakinnehåll – andra forskares observationer och teser nämns men relateras föga (men i en omfattande notapparat finns referenser). Författarens eget tankegods dominerar fullständigt.

Kan inte rekommenderas

Medvetandets mysterium är högtintressant och värt åtskilliga mässor. Men just denna rekommenderar jag inte mina vänner att läsa. De tipsas i stället om »Hur Homo blev sapiens. Om tänkandets evolution« av vår landsman Peter Gärdenfors!